

¡BOMBA!

En reforma electoral
avanzan las discusiones,
y en la guerra de empujones
va perdiendo Monreal

K'uintsil

Edición de fin de semana, del viernes 29 al domingo 31 de mayo de 2026

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 11 · NÚMERO 2734 · www.lajornadamaya.mx

CH'ÓOP JUUJ,

JUNTÚUL BA'ALCHE' SAJBE'ENTSIL YANIK TU PETENIL YUCATÁN

Juntúul chan ba'alche' ku meyaj ti'al u ts'áak u p'iis uláak' mejen ik'elo'ob ma' jach uts u yila'al tumen wíiniki', je'el bix xya'axkacho'ob yéetel k'oxolo'ob, ichil uláak'o'ob. U K'aaba' ich káastelan t'aane' araña tejedora de panza espinosa.

Ojéela'an leti' tumen séeb u ja'asaj óol, yaan u ts'aak ti'al u chukik ba'al u jaantej, ba'ale' ma' sajbe'entsil ti'al wíiniki', ma' táan u yantal u biinsa'al máak tu najil ts'akyaj wa ku chi'ibili'. U mejen koje' ma' táan u jach ts'a'aayal u pot u yoot'el wíiniki'.

"U nak' le chan ama' polok yéetel yaan u k'i'ixel, kaja'an tu ka'anal che'ilo'ob América del Norte yéetel México", beey tu tsolaj máax beetik u k'a'aytajilo'ob u múuch'kabil Desarrollo y Medio Ambiente, A.C., Jacqueline May Díaz.

Tu ya'alaje' u xch'uupul ame' ku p'isik ichil 8 tak 11 milímetros u chowakil, ts'ooke' u nak'e' sak yéetel boox, beyxan yaan u t'ool yéetel u chowak k'i'ixel'o'ob ku meyaj ti' ti'al u sajakúunsik u jeel ba'alche'ob.

U xiibil ame' maas mejentak yéetel túuts'tak, ma' jach ya'ab u k'i'ixel'o'obi', ts'ooke' maas ma' boxtako'obi'.

"Am k'i'ix nak'e' ku beetik u k'aan kex de 30 cms u kóoch u wóolisil, ts'ooke' ojéela'an óoli' saansamal ku jiiit' tumen ti'al u saasbal k'ine' ku jeel jii'ik túumben k'aan yéetel áak'abe' ku jaantik k'aano'ob yaan ichil le ts'ook u meyajtiko'obo' ti'al u ka' k'a'abéetkunsiko'ob le ts'ook u yaax beetiko'obo'".

Maas uts u kajtalo'ob tu'ux yaan uumedóo k'áax, yéetel u ya'abile' tu'ux yaan ja' naats'. Yaan ku yila'al Area de Protección de Flora y Fauna "Laguna de Términos", tu péetlu'umil Kaanpech.

Máaxo'ob beetik jejeláas xaak'alo'ob yóok'olal amo'obe' ku ya'alik u ts'aake' ma' sajbe'entsil ti'al wíiniki', mix xan ti'al aalak'o'obi', tumen chéen ku k'a'abéetkunsik ti'al u ch'éenel u péek le ba'ax ku chukiko'.

ANA RAMÍREZ
OOCHEL ALVARO MONTER POZOS

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA / P. 42 YÉETEL 43

